

УДК 364.3-058.862

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.8>

Альона СТАДНИК

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології, Маріупольський державний університет, просп. Повітрофлотський, 31, м. Київ, Україна, 03037

ORCID: 0000-0003-2986-9765

Віктор КУЗЬМІН

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69063

ORCID: 0000-0003-4940-9395

Марія КУЗЬМІНА

старший викладач кафедри соціальної роботи, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Жуковського, 64, м. Запоріжжя, Україна, 69063

ORCID: 0000-0003-2101-0630

Ігор МЕЩАН

кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри Філософії НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», просп. Берестейський, 37, м. Київ, Україна, 03056

ORCID: 0000-0002-8883-264X

Бібліографічний опис статті: Стадник, А., Кузьмін, В., Кузьміна, М., Мещан, І. (2024). Правові засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 51–58, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.8>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проблема забезпечення соціальних гарантій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є однією з найбільш актуальних проблем сучасного українського суспільства. Актуальність дослідження полягає в тому, що в Україні зареєстровано понад 100 тисяч дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах та не мають батьківського піклування. Діти, з тих чи тих причин позбавлені опіки батьків, потрапляють до дитячих будинків або установ інтернатного типу і найчастіше опиняються у виключно несприятливих для повноцінного розвитку і успішної соціалізації умовах та перебувають у вразливому становищі, яке може негативно вплинути на їхній фізичний, емоційний та соціальний розвиток. Все це позначається на сучасному поколінні дітей у цілому і, безумовно, відіб'ється на майбутніх поколіннях, що набуває сьогодні виняткової важливості. Ця категорія дітей потребує особливої уваги соціальних служб та органів влади, адже їхнє майбутнє залежить від того, наскільки ефективно будуть забезпечені їхні соціальні гарантії. Забезпечення соціальних гарантій вимагає комплексного підходу до системи підтримки, який би забезпечив їм право на гідне життя та розвиток.

За результатами аналізу сучасного стану організації соціального захисту та забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в розвинутих країнах можливо зробити висновок про те, що в Україні існує низка проблемних питань, що потребують уваги та розв'язання. Серед проблем слід виділити: недосконале законодавство, недостатню фінансову підтримку, неефективну систему установ дитячого перебування та системи опіки, недостатню увагу до індивідуальних потреб кожної дитини. Необхідно посилити координацію між органами влади та громадськими організаціями, забезпечити достатню кількість кваліфікованих працівників у сфері соціального захисту, а також створити належну інфраструктуру для утримання дітей. Однак є перспективи для поліпшення правових засад соціальної роботи з дітьми-сиротами та позбавленими батьківського піклування в Україні: реформа законодавства, покращення умов життєдіяльності дітей в установах та розвиток програм соціальної підтримки. Важливо розвивати програми психологічної та соціальної підтримки для дітей, а також надавати різнобічну підтримку прийомним сім'ям. Також необхідно спрощувати процедури усиновлення та опіки для забезпечення швидшого знаходження нових сімей для дітей.

Аналіз правових засад соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні потребує комплексного погляду на проблему та системних змін. Важливо поєднувати зусилля надавачів правової допомоги, громадських організацій, урядових структур та міжнародних організацій для забез-

печення ефективної системи соціального захисту цих дітей. Це вимагає удосконалення законодавства, розвитку соціальних послуг та залучення громадськості до питань захисту прав дитини.

Ключові слова: правові засади, соціальна робота, діти-сироти, позбавлені батьківського піклування.

Alona STADNYK

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor Associate Professor of the Department of Philosophy and Sociology, Mariupol State University, 31 Povitroflotskyi ave., Kyiv, Ukraine, 03037

ORCID: 0000-0003-2986-9765

Viktor KUZMIN

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor Associate Professor of the Department of Psychology, National University Zaporizhzhia Polytechnic, 64 Zhukovskoho str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69063

ORCID: 0000-0003-4940-9395

Maria KUZMINA

teacher of the department of social work, National University Zaporizhzhia Polytechnic, 64 Zhukovskoho str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69063

ORCID: 0000-0003-2101-0630

Ihor MESHCHAN

PhD in Sociologi, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 37 Beresteiskyi ave., Kyiv, Ukraine, 03056

ORCID: 0000-0002-8883-264X

To cite this article: Stadnyk, A., Kuzmin, V., Kuzmina, M., Meshchan, I. (2024). Pravovi zasady sotsialnoi roboty z ditmy-syrotamy ta ditmy, pozbavlenymy batkivskoho pikluvannia v Ukraini [Legal principles of social work with orphans and children deprived of parental care in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 51–58, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.8>

LEGAL PRINCIPLES OF SOCIAL WORK WITH ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN UKRAINE

The problem of ensuring social guarantees for orphans and children deprived of parental care is one of the most urgent problems of modern Ukrainian society. The relevance of the study is that more than 100,000 children are registered in Ukraine who are in difficult life circumstances and do not have parental care. Children deprived of parental care for one reason or another end up in orphanages or boarding-type institutions and most often find themselves in extremely unfavorable conditions for full development and successful socialization and are in a vulnerable position that can negatively affect their physical, emotional and social development. All this affects the current generation of children as a whole and will certainly affect future generations, which is of utmost importance today. This category of children needs special attention from social services and authorities, because their future depends on how effectively their social guarantees will be provided. Providing social guarantees requires a comprehensive approach to the support system, which would ensure their right to a dignified life and development.

Based on the results of the analysis of the current state of the organization of social protection and provision of orphans and children deprived of parental care in developed countries, it is possible to conclude that there are a number of problematic issues in Ukraine that require attention and resolution. Among the problems, the following should be highlighted: imperfect legislation, insufficient financial support, an inefficient system of child care institutions and guardianship systems, insufficient attention to the individual needs of each child. It is necessary to strengthen the coordination between authorities and public organizations, to ensure a sufficient number of qualified workers in the field of social protection, and also to create an appropriate infrastructure for the maintenance of children. However, there are prospects for improving the legal basis of social work with orphans and children deprived of parental care in Ukraine: legislative reform, improvement of living conditions of children in institutions, and development of social support programs. It is important to develop programs of psychological and social support for children, as well as to provide multifaceted support to foster families. It is also necessary to simplify adoption and guardianship procedures to ensure faster finding of new families for children.

Analysis of the legal basis of social work with orphans and children deprived of parental care in Ukraine requires a comprehensive view of the problem and systemic changes. It is important to combine the efforts of legal aid providers, public

organizations, government structures and international organizations to ensure an effective system of social protection for these children. This requires the improvement of legislation, the development of social services, and the involvement of the public in matters of child rights protection.

Key words: *legal principles, social work, orphans deprived of parental care.*

Актуальність проблеми. Забезпечення соціальних гарантій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливим завданням для кожної соціальної і правової держави. Це завдання передбачає розроблення та виконання нормативно-правових актів, які забезпечують права та інтереси цієї категорії дітей. Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дитинство є особливо складним. Вони можуть зазнавати емоційного та психологічного стресу, бути позбавленими доступу до необхідних матеріальних та моральних ресурсів, які забезпечують нормальний розвиток дитини. Одна з найбільших проблем, з якою зіштовхуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування – це соціальна ізоляція. Вони можуть бути виключені з соціальних груп, не мати друзів та близьких людей, які б допомагали їм у складних життєвих ситуаціях.

Іншою проблемою є недостатній доступ до освіти та медичної допомоги. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, не завжди мають можливість отримати якісну освіту та медичну допомогу, що може серйозно позначитися на їхньому майбутньому. Також ці діти можуть зазнавати насильства та зловживання з боку опікунів або інших людей, що може призвести до психологічних травм та інших проблем зі здоров'ям. Отже, проблеми пов'язані з їхньою соціальною ізоляцією, недостатнім доступом до освіти та медичної допомоги, насильством та зловживанням. Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити дітям доступ до необхідних ресурсів та послуг, а також гарантувати їхню безпеку та захист від будь-яких форм насильства та зловживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему забезпечення соціальних гарантій дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вивчали вчені А.В. Бутенко, О.С. Гавриш, О.В. Дубинська, Н.М. Кондратюк, Л.О. Макаренко, С.М. Романова та інші. Вони досліджували проблеми забезпечення соціальних гарантій цих дітей та розробляли

рекомендації щодо поліпшення їх правового та соціального захисту.

В сучасних зарубіжних дослідженнях з проблеми забезпечення права соціального захисту таких дітей учені проводять критичний огляд літератури щодо системи соціального захисту, розробляють програми та ініціативи для покращення забезпечення соціальних гарантій (М. Кортні, Дж. Гваєр, Дж. Дрейк, Ч. Каплан, К. Коулборн Фаллер, Д. Вейнер, Р. Барт).

Головні аспекти, які досліджують в наукових працях з цієї проблематики: система соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування (О.П. Іванова, Н.С. Петрова), правовий захист (Л.М. Сидоренко), психологічні аспекти виховання та опіки (Т.О. Ковальчук), соціальна реабілітація та інтеграція дітей у суспільство (В.І. Семенова). У своїх дослідженнях О.В. Бутенко, О.С. Гавриш, О.В. Дубинська, Н.М. Кондратюк, Л.О. Макаренко, С.М. Романова, Л.В. Сорокіна, О.М. Шевченко розглядають проблему соціальної роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, та надають практичні рекомендації щодо організації соціальної роботи з цією категорією дітей.

Мета дослідження – проаналізувати правові засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та позбавленими батьківського піклування в Україні, визначити проблеми та перспективи проведення соціальної роботи з цією категорією дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один із найважливіших нормативно-правових актів, що регулює забезпечення соціальних гарантій дітям-сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування на міжнародному рівні є Конвенція про права дитини. Цей міжнародний документ гарантує всім дітям право на захист від будь-яких форм насильства, зловживання або експлуатації. Конвенція також зобов'язує держави забезпечувати дітям-сиротам та позбавленим батьківського піклування в Україні, доступ до освіти, медичної допомоги та соціальних послуг. У Конвенції зазначено, що дитина, яка тимчасово або постійно позбав-

лена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надає держава (ст.20); закріплено право на життя (ст.6), право на ім'я та громадянство (ст.7), право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я (ст.24), право на соціальне забезпечення (ст.26), право на освіту (ст.29), право на відпочинок та дозвілля (ст.31), право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень (ст.34), право на захист від усіх форм експлуатації (ст. 36), право на правову допомогу та гуманне ставлення (ст.37) (2014).

На національному рівні, тобто в нашій країні розроблено законодавство, яке забезпечує соціальні гарантії дітям-сиротам та позбавленим батьківського піклування: право на безпечне і комфортне житло; на якісну освіту, яка забезпечує їхній розвиток та майбутнє; на доступ до якісної медичної допомоги та лікування; на соціальний захист, який гарантує їхній матеріальний добробут та безпеку; на усиновлення, яке забезпечує їм нову сім'ю та можливість розвиватися в нормальних умовах.

Україна має сформовану законодавчу базу, яка є підґрунтям для правових засад соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а саме: Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, закони України, акти Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти України.

Структура соціально-правового захисту дитинства в Україні складається з чотирьох етапів: локальний, регіональний, державний, міжнародний. Ця система являє собою комплекс соціальних інститутів, що регламентує їхню роботу, нормативні документи, права дітей, механізми реалізації та захисту цих прав (Пилипенко, 2018).

Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, регулює законодавство на міжнародному, державному, регіональному та місцевому рівнях. Соціальний захист таких дітей регулюють законодавча, виконавча та судова гілки влади в цілому, а також окремі їхні органи. Україна через органи влади формує пріоритетні напрямки і стратегію у сфері соціально-правового захисту цих

дітей, забезпечує її реалізацію, гарантує захист дітей цієї категорії. Також соціальний захист реалізують через свою діяльність і політичні партії, благодійні фонди, громадські організації, засоби масової інформації, дитячі і юнацькі організації.

Особливу роль в соціально-правовому захисті та захисті прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відіграють спеціалізовані служби в соціальній сфері: служби у справах дітей, органи опіки та піклування, система стаціонарних установ, притулків, дитячих будинків, інтернатів, будинки сімейного типу, патронатні родини, установи додаткової освіти та розвитку дітей, спеціалізовані центри психолого-медико-соціального та педагогічного супроводу, консультаційні та реабілітаційні служби і ін., що беруть на себе обов'язки щодо забезпечення всіх немайнових і майнових прав та інтересів неповнолітніх осіб, які не можуть самостійно захищати і реалізувати власні права, обслуговувати себе і фінансово забезпечувати. Права і обов'язки цих установ передбачено чинною відповідною законодавчою базою.

Основним документом нормативно-правового регулювання захисту дітей в Україні є Конституція України, яка гарантує конституційні права та свободи громадян, зокрема і дітей (розділ II). Згідно зі ст. 46 Конституції України, «громадяни мають право на соціальний захист». Ст. 52 Конституції України передбачає, що обов'язок щодо утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладено на державу.

Основним законом, який регулює соціальний захист та забезпечення дітей, є Закон України «Про основи соціального захисту дітей в Україні» (Про забезпечення організаційно-правових умов, 2020). Цей Закон визначає правовий статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлює права та обов'язки установ, органів опіки та піклування, а також батьків та опікунів щодо захисту дітей від насильства, зловживання та знущань.

Закон України «Про охорону дитинства» (2001) визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і покликаний забезпечити реалізацію прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, вста-

новивши основні засади державної політики в цій сфері. Згідно із Законом, діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави (ст. 25).

У межах Закону України «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю» визначено організаційні та правові засади соціальної роботи з дітьми та молоддю.

Правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки визначено у Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2020), який є складником законодавства про охорону дитинства.

Сімейним кодексом визначено право та порядок усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Зокрема, передбачено облік дітей, які можуть бути усиновлені та потенційних усиновителів. Облік здійснюється за вертикаллю районних, обласних та центральних органів виконавчої влади. Передбачено нагляд органів опіки за дотриманням прав дитини після усиновлення до досягнення нею повноліття. Крім того, Кодексом передбачено такі форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, як опіка (для дітей до 14 років), піклування (від 14 до 18 років) та патронат.

Турботу держави про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування підкріплено низкою урядових документів:

1 Указами Президента України: від 11.07.2005 № 1086/2005 «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей»; від 04.05.2007 № 376/2007 «Про додаткові заходи щодо захисту прав та законних інтересів дітей»; від 05.05.2008 № 411/2008 «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей»; від 27.11.2008 № 1088/2008 «Про День усиновлення»; від 16.12.2011 № 1163/2011 «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні».

2 Постановами Кабінету Міністрів України: від 05.04.1994р. № 226 «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування»; від

18.08.1994р. № 565 «Про порядок повного державного утримання та забезпечення учнів державних професійних навчально-виховних закладів безкоштовним харчуванням і стипендією»; від 27.12.2001р. № 1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми»; від 26.04.2002 р. № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю»; від 26.04.2002 р. № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу»; від 31.01.2007 р. № 81 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»; від 17.10.2007 р. № 1242 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; від 05.03.2008 р. № 146 «Деякі питання надання одноразової грошової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування»; від 24.09.2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»; від 02.11.2011 р. №1123 «Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей»;

3 Розпорядженнями КМУ: від 11.05.2006 р. № 263-р «Про схвалення Концепції Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»;

В Україні існує розгалужена мережа державних органів, на яких покладено обов'язок піклуватися про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема: служби у справах дітей, органи опіки та піклування, органи освіти та науки, управління (відділи) у справах молоді та спорту, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й інші. Основною метою діяльності таких центрів є створення соціальних умов для життєдіяльності, гармонійного й різнобічного розвитку дітей і молоді, захист їхніх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культур-

них та духовних потреб (Смагіна, 2016). В рамках Постанови КМУ №226 від 5 квітня 1994 р. було запроваджено мережу навчально-виховних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування, та встановлені вимоги до персоналу цих закладів (сердечність, доброта, відповідальність). Мережа поєднує 36 загальноосвітніх шкіл-інтернатів, 11 спеціальних шкіл-інтернатів дітей, 37 дитячих будинків, 42 будинки дитини. Запроваджено систему дитячих будинків сімейного типу та встановлені вимоги до вихователів у таких закладах. Закладено основи соціального захисту дітей-сиріт. Передбачено забезпечення освітою, житлом, робочими місцями, пільговими кредитами тощо.

Важливим рубежем у формуванні політики щодо дітей-сиріт став Указ Президента №1153 від 17 жовтня 1997 року «Про затвердження Заходів щодо поліпшення становища дітей сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків», у рамках якого було закріплено комплекс організаційних та правових заходів покращення становища дітей сиріт, передбачалось створення банку даних дітей-сиріт, системи інформації про сім'ї потенційних усиновителів та опікунів. Загалом рекомендували поширення різних форми родинного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, з особливою увагою на створення прийомних та патронажних сімей. При дитячих будинках та інтернатних закладах необхідно було створювати опікунські ради.

Постанова КМУ від 26.04.2002 №564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» визначає порядок влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування, у дитячі будинки сімейного типу. При цьому наголошено, що фінансування дитячих будинків сімейного типу відбувається із районних бюджетів та бюджетів міст обласного та республіканського значення. Відповідно до норм, встановлених Міносвіти, виділяють кошти на харчування, одяг, предмети гігієни, іграшки, книжки, відшкодовують вартість житлово-комунальних послуг та ін.

Слід зазначити, що 9 серпня 2017 року Уряд схвалив Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, спрямовану на реалізацію права кожної дитини на сім'ю, що була затверджена Поста-

новою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 1242 (Пилипенко, 2014). Метою Програми стало створення умов для реалізації державних гарантій і конституційних прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом: здійснення реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в інтересах кожної дитини; рішення стосовно влаштування кожної дитини в сім'ю громадян для усиновлення, під опіку та піклування, в прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу та до закладів на основі комплексної оцінки її потреб; забезпечення пріоритетності влаштування дитини в родину; влаштування дітей, що позбавлені батьківського піклування перших років життя, до закладів, якщо з певних причин немає можливості влаштувати її на виховання в сім'ю громадян; переміщення дітей із закладу в заклад лише тоді, коли не існує можливостей для поліпшення їхнього стану в інший спосіб; забезпечення дотримання принципу родинного походження при влаштуванні дітей у сім'ї громадян і до закладів.

В результаті проведеного аналізу нормативно-правової бази, було виділено основні засади державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї; виховання та утримання дітей за принципом родинності; сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновлювачів; забезпечення пріоритету форм влаштування; захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей; створення належних умов для їхнього фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовка дітей до самостійного життя; забезпечення права на здоровий розвиток; забезпечення соціально-правових гарантій; створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги; формування системи соціальної адаптації; забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини, а також запитам ринку праці; належне матеріально-технічне забезпечення незалежно від форми влаштування; вжиття заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги.

Ст. 8 ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2020) встановлює, що держава повністю забезпечує дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа. Допомога та утримання таких дітей не можуть бути нижчими за встановлені мінімальні стандарти, що забезпечують кожній дитині рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку на рівні, не нижчому за встановлений прожитковий мінімум для таких осіб. Право на повне державне забезпечення в навчальних закладах мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком до 18 років та особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, при продовженні навчання до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

Державні соціальні стандарти на утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлюють на рівні не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку, незалежно від того, де така дитина перебуває на утриманні та вихованні.

Одним з основних видів соціальної підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування, є прийомна сім'я. Прийомні сім'ї – це сім'ї, які приймають у своє піклування дитину. Органи опіки та піклування забезпечують вибір та підготовку прийомних сімей, а також надають фінансову допомогу та психологічну підтримку для сімей, які приймають дитину у своє піклування.

Слід зазначити, що на сьогодні в Україні відбуваються процеси перегляду основних напрямків у державній політиці щодо створення умов для задоволення потреб, інтересів дітей, позбавлених батьківського піклування та реалізації їх прав. Зокрема, головним вектором у сфері охорони дитинства є спрямованість на виховання дитини у родинному оточенні, на підтримку сім'ї; створення альтернативи в разі відсутності батьківського піклування – на формування середовища розвитку дитини, максимально наближеного до сімейного (Позитивний досвід, 2023). Така спрямованість вимагає змін у соціальному забезпеченні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Доля і добробут всіх дітей не байдужі дер-

жаві, тому законодавча база передбачає особливе ставлення до дітей, які залишилися без опіки батьків. Подібні процеси передбачають і гарантують не тільки українські юридичні акти, а й міжнародні правові нормативи. Відповідно до законодавства, діти і підлітки, які на певний або обмежений термін, постійно або тимчасово були позбавлені свого звичного сімейного оточення, мають законне право на соціальну опіку, всебічну допомогу, правову підтримку і захист з боку держави. Такими ж привілеями мають можливість скористатися діти, які з метою забезпечення власних інтересів були позбавлені свого звичного оточення певними діями з боку судових або виконавчих органів.

Слід зазначити, що на сьогодні організація соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні має низку проблем, але також має потенціал для подальшого розвитку. Однією з основних проблем є перевантаженість системи дитячого соціального захисту. Число дітей, які опиняються у складних життєвих обставинах та потребують системної соціальної роботи, є дуже великим, що призводить до перевантаження дитячих будинків, шкіл-інтернатів та прийомних сімей. Це може негативно впливати на якість догляду та надання підтримки цим дітям. Ще однією проблемою є недостатня кількість усиновлень та прийомних сімей. Багато дітей-сиріт залишаються у системі довгий час через брак сімей, які готові їх прийняти або усиновити. Це створює стрес для дітей та може негативно впливати на їхній психологічний стан та розвиток. Також важливою проблемою є недостатня фінансова підтримка для системи соціального захисту та соціальної роботи з дітьми-сиротами. Бюджетні обмеження не сприяють покращенню умов проживання та догляду за цими дітьми, а також розвитку програм психологічної та соціальної підтримки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження було виявлено, що організація соціальної роботи та правового захисту дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні потребує подальшого вдосконалення. Серед проблемних аспектів можна виділити недостатню координацію між різними органами та установами, які відпо-

відають за ці питанням, недостатню кількість соціальних працівників, а також брак фахових закладів для розміщення та утримання цих дітей. Проте в Україні також існують перспективи для подальшого розвитку системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Наприклад, важливим кроком є подальший розвиток програми усиновлення та розширення мережі прийомних сімей. Також можливим є подальше впровадження нових психологічних та соціальних програм для допомоги дітям-сиротам та їх прийомним сім'ям.

Подальший розвиток системи соціального захисту дітей-сиріт також потребує більшої уваги до психологічних та емоційних потреб цих дітей, а також до професійної підготовки працівників системи дитячого соціального захисту. Загалом, в Україні існує потенціал для подальшого розвитку системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але це потребує комплексного підходу, включно з функціонуванням системи усиновлення, розвиток прийомних сімей, покращення фінансування та забезпечення якості догляду та психологічної підтримки для цих дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про права дитини: станом на 20.11.2014. *Верховна Рада України*. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2014.
2. Пилипенко П. Д. Законодавче регулювання відносин соціального забезпечення в Україні. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1 (13–14). С. 160–165.
3. Позитивний досвід надання соціальних послуг в країнах Південно-Східної Європи. URL: <http://www.ilo.org/public> (дата звернення: 21.09.2023).
4. Право соціального забезпечення України: підручник / за ред. П. Д. Пилипенка; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. 4-те вид., переробл. і доповн. Київ: Ін Юре, 2014. 476 с.
5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 16.12.2020. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 6. ст.147). Зі змінами, внесеними згідно із Законами № 1095-IX від 16.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 21.09.2023).
6. Про охорону дитинства Закон України від 2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 30, ст.142 Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1256-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>. (дата звернення: 21.09.2023).
7. Соціально-правовий захист дитинства / за ред. І. І. Смагіна. Житомир: ОІППО, 2016. 356 с.
8. Шевченко О. М. Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Київ: Видавництво Київський університет, 2016. 302с.

REFERENCES:

1. Konventsiya pro prava dytyny: stanom na 20.11.2014. [Convention on the Rights of the Child: as of November 20, 2014]. Verkhovna Rada Ukrayiny. Ofits. vyd. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
2. Pylypenko P. D. (2018). Zakonodavche rehulyuvannya vidnosyn sotsial'noho zabezpechennya v Ukrayini [Legislative regulation of social security relations in Ukraine]. *Universytet-s'ki naukovi zapysky – University scientific notes*. № 1 (13–14). S. 160–165 [in Ukrainian].
3. Pozytyvnyy dosvid nadannya sotsial'nykh posluh v krayinakh Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy [Positive experience of providing social services in the countries of Southeast Europe]. Retrieved from <http://www.ilo.org/public>.
4. Pravo sotsial'noho zabezpechennya Ukrayiny: pidruchnyk [Law of social security of Ukraine: textbook]. / za red. P. D. Pylypenka; L'viv. nats. un-t im. Ivana Franka. 4-te vyd., pererobl. i dopovn. Kyiv: In Yure, 476 s [in Ukrainian].
5. Pro zabezpechennya orhanizatsiyno-pravovykh umov sotsial'noho zakhystu ditey-syrit ta ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya: Zakon Ukrayiny vid 16.12.2020 [On ensuring organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care: Law of Ukraine dated 16.12.2020]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> [in Ukrainian].
6. Pro okhoronu dytynstva Zakon Ukrayinyvid 2001 [On the protection of childhood, the Law of Ukraine of 2001]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> [in Ukrainian].
7. *Sotsial'no-pravovyy zakhyst dytynstva*. (2016). [Socio-legal protection of childhood]. / za red. I. I. Smahina. Zhytomyr: OIPPO, 356 s [in Ukrainian].
8. Shevchenko O.M. (2016). *Sotsyal'na robota z dit'my-syrotamy ta dit'my, pozbavleny my bat'kivs'koho pikluvannya* [Social work with orphans and children deprived of parental care]. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivys'kyu universytet, 302 s [in Ukrainian].